

UTJECAJ EUROPSKE KOLONIZACIJE NA AFRIČKO DRUŠTVO I KULTURU

Nikica Torbica

Afrika je kontinent koji doživljava završnu fazu europske kolonizacije. Ona biva cijela osvojena u zadnjih par desetljeća devetnaestoga stoljeća, a njezin narod biva podčinjen te sveden na razinu životinje. Kolonizatori su podjeli Afrike pristupili oprezno, s već velikim iskustvom. Upravo u tome možemo pronaći razlog tako brzog i uspješnog administrativnog i gospodarskog, te nešto sporijeg kulturološkog podčinjavanja afričkoga stanovništva. Takav će pristup Europljana obilježiti Afrikance kroz čitavo razdoblje kolonijalizma, ali njegov se devastirajući utjecaj vidi i danas.

U ovom članku dotaknut ću se problematike europske kolonizacije na primjeru Afrike i njezina društva. Naglasak ću staviti na utjecaj koji su Europljani ostvarili među Afrikancima i način na koji su promijenili njihovu kulturu, društvo i gospodarstvo. Posebno je zanimljivo uočiti kako je europska nasilna invazija trajno promijenila tradiciju, običaje i cjelokupan život Afrikanaca, a posljedicu čega možemo vidjeti i u današnjem stanju. Nadam se da ću kratkim presjekom navedenih problema pomoći u shvaćanju ove tematike te brojnih posljedica koje možemo vidjeti i u suvremenom svijetu.

Pregled početnog stadija kolonizacije

Kako bismo shvatili kako je uopće započela želja za afričkim teritorijem i nametanje europske vlasti tamošnjem narodu, moramo započeti pregledom početnih godina kolonizacije. Započinjući stanjem pred samu kolonizaciju te prikazujući jačanje zanimanja za Afriku, prikazat ću kako je u kratkom vremenu došlo do velikog širenja europske vlasti na čitav teritorij Afrike, a time i do širenja i nametanje europske kulture.

Još 1879. tek je maleni dio Afrike bio pod europskom vlašću. Samo je Alžir bio pod francuskom vlašću, a u Egiptu i Tunisu postojali su tek zametci europske kontrole. Na zapadnoj obali ističu se francuski Senegal i britanska Zlatna obala. Zanimljivo je napomenuti kako se francuska vlast u Senegalu uspjela raširiti tek desetak kilometara u unutrašnjost. U britanskim kolonijama poput Gambije, Sierra Leonea i Lagosa i dalje su dominirale afričke vlasti. U portugalskoj Gvineji postojao je tada tek portugalski utjecaj, a prava vlast učvrstit će se kasnije, no osim par obalnih gradova, portugalska Angola i Mozambik ni ne mogu se smatrati kolonijama u suvremenom smislu tog značenja. Možemo reći kako su to bile tek trgovačke zone.

Britanski je utjecaj bio snažan i na Zanzibaru, a Francuzi su zaposjeli otoke Comores i Madagaskar. U

unutrašnjosti kontinenta europsku zastavu nalazimo samo na krajnjem sjeveroistoku (Oliver, Fage, 1985: 166.).

No već dva desetljeća poslije, početkom 20. stoljeća, europske su vlade polagale pravo na suverenitet nad svih četrdesetak političkih jedinica na koje je bila podijeljena Afrika. Od njihove vlasti bilo je izuzeto samo šest jedinica, a od njih su četiri izuzeća bila više tehničke nego stvarne naravi.

Istraživač sa pigmejcima

Možemo zaključiti kako je sigurno da je takvo stanje posljedica otvaranja Afrike Europi i njezinoj kulturi u prve tri četvrtine 19. stoljeća. Moramo napomenuti kako je vrlo malo istraživača odlazilo u Afriku s namjerom istraživanja tih prostora za kasnije osvajanje. Misionari zasigurno nisu ni pomišljali kako bi mogli biti preteča kolonijalistima. Ciljano istraživanje mogli bismo pripisati samo onim zemljama koje do tada nisu imale kolonijalnih ili trgovačkih utjecaja na prostoru Afrike. Upravo su te zemlje poremetile ravnotežu sila te potaknule međunarodni interes za područjima Afrike.

Među njima ističe se belgijski kralj Leopold II., čovjek velikih ambicija koje su često premašivale mogućnosti njegove zemlje. Godine 1876. stvara *Međunarodno udruženje za Afriku* kojemu je cilj bilo postavljanje trgovačkih i istraživačkih postaja preko središnje Afrike (Oliver, Fage, 1985: 168). Iako ekspedicije kreću od Zanzibara, uskoro se njegovo zanimanje okreće zapadnoj obali. Stvara sustav riječnih i kopnenih komunikacija, od ušća Konga pa sve do današnjeg Kisanganija. Svojom međunarodnom vještinom uspio je dobiti navedeno područje pod svoju upravu. No isto tako, možemo ustvrditi kako je upravo Leopold najviše pridonio stvaranju „atmosfera pojačanog interesa“.

Osim Leopolda, kao nova sila u Africi pojavljuje se i Njemačka. Između 1883. i 1885. uspijeva anektirati jugozapadnu Afriku, Togo i Kamerun te dio istočne Afrike. Sve to potiče velika diplomatska previranja među europskim silama, sve dok cijeli kontinent ne biva razdijeljen. Njemačka je imala želju odvratiti francusko neprijateljstvo u Europi te postati arbitrom u sukobu francuskih i britanskih težnji, poput kriznog Egipta. Podržavajući Britaniju u Egiptu, Njemačka je imala dozvolu za akcije u preostalim dijelovima Afrike. Raspirujući neprijateljstvo Francuske i Britanije, Njemačka je mislila baciti u drugi plan problem Alsacea i Lorrainea u Europi.

Tako se Francuskoj, Velikoj Britaniji te Portugalu u Africi pridružuju i Leopold II. te Njemačka, a njih uskoro slijede i Italija i Španjolska. Okupljanjem ovih sila stvara se jači međunarodni interes za teritorijima u Africi. U

početku je dioba kontinenta preslikavala međunarodne odnose u Europi, ali ona će uvelike utjecati na sve afričke narode (Oliver, Fage, 1985: 170).

Iako su se Nijemci u tome pridružili nešto kasnije, nisu bili ništa blaži prema svojim podanicima. Kao potvrdu njihove grubosti valja navesti tragičnu sudbinu dvaju pobunjenih plemena, Herera i Nama. Herere su protjerane prema Kalahariju gdje su ostavljeni da umru. Oni koji su se pokušavali približiti izvorima bili su strijeljani od strane Nijemaca. Oni koji se nisu borili bili su ili strijeljani ili zatvarani u logore. Sukob je rezultirao s 80 000 mrtvih Herera te 20 000 mrtvih Nama. Kako bi odrazili punu tragediju tog događaja, moramo navesti kako je preživjelo tek nešto više od 15 000 Herera i manje od 10 000 Nama. Možemo zaključiti kako je tih 80 000 ljudi umrlo radi imperijalnog prestiža Njemačke (Davidson, 1984 : 193).

Zadnji čin prije početka međunarodnog interesa možemo pripisati Berlinskoj konferenciji 1885. Na njoj se trebalo raspravljati o priznanju Leopoldova Konga te o rezolucijama o slobodnim trgovinama i o prihvaćanju aneksija određenih teritorija u Africi. No najčešće i najlakše su bile priznate njemačke aneksije, provedene hitro i pod sumnjivim uvjetima. Svima je bilo jasno kako slijedi dioba cijeloga kontinenta te su nakon konferencije svi ubrzali svoje planove i pripremali svoje zahtjeve (Oliver, Fage, 1985: 171).

Moramo još napomenuti kako su se sva pitanja u prvih deset godina pojačanog interesa rješavala u Europi. Državnici i diplomati sastajali su se po svojim uredima i ladanjskim kućama te povlačili crte po zemljopisnim kartama, često bez poznavanja i geografskih, a kamoli društvenih stanja na tim područjima. No tada se te granice još nisu u stvarnosti osjetile u Africi. Granice svoju važnost poprimaju tek ulaskom u drugo desetljeće pojačanog interesa kada nastaju stvarne okupacije tih područja. U borbama oko granica te zauzimanja određenih područja nastupaju sve veći sukobi koji u nekoliko navrata umalo izazivaju rat između europskih sila. Dioba Afrike postaje krvav posao. Kao potvrdu toga istaknuo bih Kitchenerovo osvajanje Sudana koje odnosi čak 20 000 života lokalnoga stanovništva (Oliver, Fage, 1985: 175).

Na kraju ovoga razdoblja samo Etiopljani uspijevaju držati podalje od sebe plimu materijalne sile Europljana, no Afrika kao kontinent ulazi u 20. stoljeće pod čvrstom kontrolom europskih sila (Oliver, Fage, 1985: 179).

Atmosfera koja omogućuje kolonizaciju

Svima nam je poznata i jasna slika Europe prije kolonizacije Afrike, no ono što nam je često potpuno nepoznato jest slika Afrike. U Africi prije dolaska Europljana

nalazimo snažne civilizacije s razvijenim društvenim strukturama, golema carstva s administracijom i vojskom, javnim službama te gradovima čije su ulice bile široke poput onih u Amsterdamu. Imali su i javna kupališta i kraljevske palače čiji bi tlocrt mogao prekriti čitavu Firencu. U onim gradovima do kojih je dospio islam,

Prikaz ekspedicije

cvjetala je i trgovina knjigama, a cehovi obrtnika često su nastajali prije onih u Europi (Marčetić, 1981: 5).

Dolazak Europljana prekida normalan tijek razvoja afričkog društva, razara civilizaciju koju je zatekao te pretvara Afrikance u bića nižeg reda. Pred kršćanskom javnošću Afrikanci su proglašeni poluzivotnjama te robom kojom se može trgovati.

Europski su pustolovi širili razne priče o nepouzdanosti i zaostalosti Afrikanaca. Nalazimo zapise koji tvrde kako se Afrikanci dive civilizaciji, ali ju nisu u stanju usvojiti. Drugi pak zapisi kazuju kako su crnci hiroviti te kako ostavljaju svoga bijelog gospodara na cjedilu i ne žrtvuju svoj život za njegov kada bi to mogli i trebali učiniti. Na ovakvim zapisima izrast će kasnije i čitav niz izmišljenih priča, a sve će to poslužiti kao „autentični dokumenti“ stvaracima rasističke doktrine (Marčetić, 198: 6).

Jedna od teorija kolonizatora bila je da Afrikanci nisu u stanju proizvesti vlastitu kulturu, nego da su u najboljem slučaju bili sposobni reproducirati kulturu kolonizatora. U skladu s tom doktrinom sustavno su kočili spontani kulturni izraz porobljenih zemalja.

Možemo zaključiti kako je takav stav prema Afrikancima bio plodno tlo za nesmetanu kolonizaciju i pravdanje svih zlodjela kolonizatora pred europskim stanovništvom, ali i pred njima samima.

Nametanje vlasti

Nova vlast učvršćivala se na afričkom teritoriju relativno brzo, no njezin je uspjeh ipak ovisio o području, ali i o pristupu pojedine imperijalne sile.

Britanci su imali bogato iskustvo u kolonijalizmu te su to htjeli primijeniti u Africi. Tražili su posrednike, imenovali su poglavice iz skupina domorodaca te time narušavali postojeće autohtone strukture i institucije. Neki od tih poglavica s vremenom postaju neprikriveni diktatori koji se nisu trudili steći ugled u narodu te su se često srozavali na puke zastupnike nove imperijalne sile. Sve je to dugoročno razaralo tradicijske oblike vladavine u Africi.

Francuzi su pak željeli vladati izravno, ostavljajući katkada tradicionalne vladare tek kao figure bez stvarne vlasti (Davidson, 1984: 186). Oni su, skupa s Belgijancima, Portugalcima i Talijanima u svojoj politici prema kolonijama težili tipičnoj asimilaciji. Kolonije su smatrali produžetkom svojih zemalja, a njihove su stanovnike željeli naučiti da osjećaju jedinstvenu nacionalnu pripadnost s

matičnom zemljom (Oliver, Fage, 1985: 196).

Drukčiji su pristup imali Britanci. Oni su vjerovali kako Afrikancima treba dopustiti da se razvijaju vlastitim putem, no budući da se nije znalo koji bi to put trebao biti pažljivo su ih nadzirali.

Upravo je to ono što kolonizaciju Afrike i razlikuje od slične u Aziji. U Africi su se kolonizatori nakon namećanja svoje uprave nastavili uplirati i u sve ostale sfere života postojećih naroda i državnih formacija. Kolonijalne uprave prilagođavale su afričke životne vrijednosti onima kršćanskog Zapada, a time poremetile društveni razvoj svih afričkih naroda te njihova temeljna obilježja.

Takav utjecaj kolonizacije postigao je da se ni danas ne može uspostaviti kontinuitet afričke kulture s onom predkolonijalnom. Unatoč pokušajima da se ignorira kolonijalna epizoda, Afrika i dalje ne uspijeva uspješno uspostaviti odnos sa svojom prošlošću (Povijest 15, 2008: 599).

Uspostava administrativne vlasti nije stvarala problem kolonizatorima, ona se mogla lagano učvrstiti sve dok su živjeli u toj državi o svom trošku i nisu se uplitali u život lokalnog društva. No problemi su se javljali kada su kolonizatori željeli utjerati od stanovništva troškove okupacije. Svoju vlast učvršćivali su napravivši jedno sjedište, a tada se polako šireći. No kako je periferno stanovništvo činilo sabotaze da bi usporilo širenje, morali bi na njih slati vojsku, što bi iskoristilo unutrašnje stanovništvo i podignulo pobunu. A matične bi države pomoć slale tek nakon najvećih kriza (Oliver, Fage, 1985: 182).

Ipak, najveći problem za domorodačke zajednice nije bio ni jedan od navedenih, nego način kako su oni primali novu vlast. Neki su vjerovali kako su je pretvorili u vlastitu prednost, no drugi su prilikom toga doživjeli veliko poniženje (Oliver, Fage, 1985: 185). Tu se pokazuje i mudrost te dalekovidnost lokalnih poglavica. Oni koji su imali kontakta s Europljanima prije konačne okupacije, mogli su predvidjeti što slijedi te su znali kako će bolje proći budu li surađivali. No oni koji su pružali otpor, često su doživjeli da se protivničko pleme stavi uz bok okupatoru te bi ta situacija završavala njihovim porazom, svrgavanjem poglavice, gubitkom zemlje u

korist protivničkog plemena i političkim rasulom njihova plemena.

Veliku ulogu u učvršćivanju vlasti imali su i misionari. Budući da su poznavali jezik domaćega stanovništva, a bili su i dijelom naroda koji su prodirali na to područje, često su upravo oni bili posrednici između ta dva svijeta. S vremenom se oni pretvaraju u učitelje novih podanika.

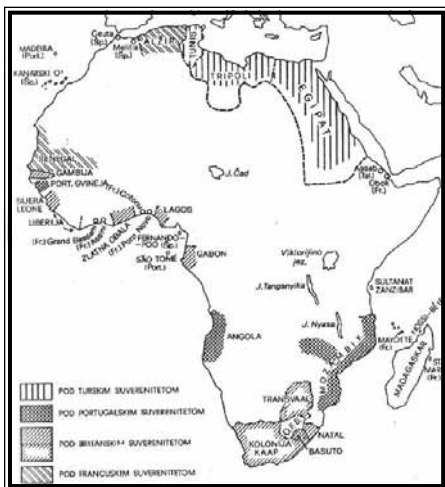
No misionari su imali i drugu važnu ulogu. Kolonijalne vlade toga razdoblja nisu imale sredstva kako bi se bavile prosvjećivanjem lokalnoga stanovništva. Misionari su već u predkolonijalno doba osnovali par žarišta kršćanstva, a kasnije su upravo preobraćenici koje su ta žarišta proizvela bili poslani da otvaraju škole i crkve u okolnim selima (Oliver, Fage, 1985: 187). Osim stanoviti znanja o kršćanstvu, takvi učitelji širili su i praktična znanja koja su domorodcima pomagala da se nose u novonastaloj situaciji s njima neshvatljivim došljacima.

Europa je u kasnijem razdoblju težila određenom osamostaljivanju kolonija, no do toga je bio dug put. Kako bi mogli ubirati poreze od lokalnoga stanovništva najprije su mu morali omogućiti uvjete u kojima mogu zarađivati novce koje bi mogli oporezivati. To se moglo postići poticanjem domaćega stanovništva na plasiranje proizvoda na tržište ili poticanjem doseljenika na stvaranje plantaža ili rudarskih industrija. Također, veliki su resursi morali biti uloženi u razvoj zakona, civilne uprave te prometnica, kako bi se mogli stvoriti osnovni preduvjeti za samodostatnu zajednicu. Izgradnja takvih uvjeta trajala je dvadeset do trideset godina, a u tom razdoblju kolonije su bile veliki teret matičnim zemljama (Oliver, Fage, 1985: 188).

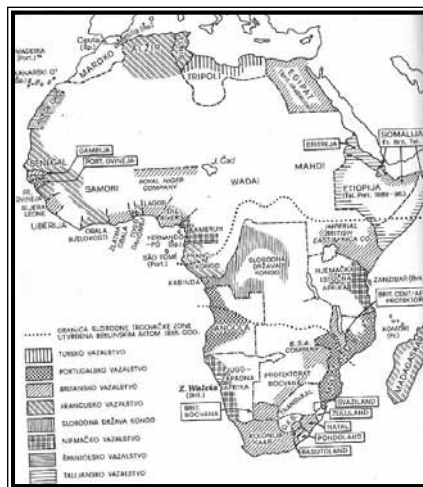
Izrabljivanje stanovništva i utjecaj na gospodarstvo

Razdoblje kolonizacije Afrike uvelike je obilježilo izrabljivanje domaćega stanovništva. Ono je bilo raznovrsno i rašireno na sva područja kontinenta. Lokalno stanovništvo iskorištavano je do iznemoglosti, što nikomu nije smetalo zbog načina percipiranja Afrikanaca.

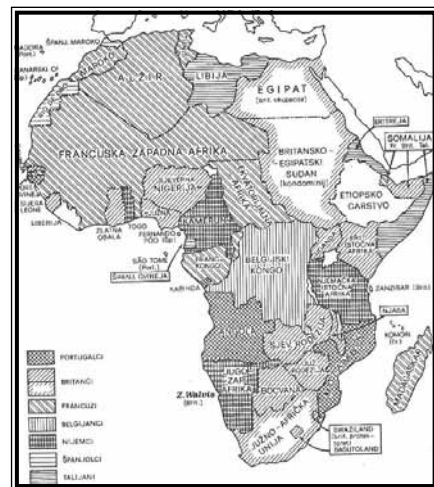
Takvo se izrabljivanje često provodilo kroz najamni rad. No to nije bio najamni rad u pravom smislu te riječi.

Afrika neposredno pred početak "jagme"

Afrika 1891. godine

Afrika 1914. godine

Lokalno je stanovništvo moglo u teoriji otplatiti nametnute im poreze dobrovoljnim radom, no u praksi je to bio prisilni rad najsnažnijih pojedinaca pojedinog plemena. Njih su pod pritiskom kolonijalnih činovnika birali sami poglavice. Pri tome moramo napomenuti kako je takav pristup krepkim pojedincima lokalnom stanovništvu bio stran jer su za takve teške poslove u njihovu društvu bili zaduženi robovi i žene. Također, zanimljivo je primijetiti kako lokalno stanovništvo nije razlikovalo rad u javne od onoga u privatne svrhe (Oliver, Fage, 1985: 184).

Bili su prisiljavani raditi besplatno za kompanije koje nisu bile zainteresirane za dobrobit Afrike, a kamoli njezin razvoj. Takav pristup rezultirao je ogromnim ljudskim gubitcima. Kao primjer možemo navesti gradnju kongoanske pruge za koju je između 1921. i 1932. bilo unovačeno preko 120 000 ljudi, od kojih je oko 20 000 „nestalo“. Kolonizatori su prema domorodcima imali odnos kao prema životinjama, s napomenom da su životinje, osim povremenog lova, ostavljali na miru (Davidson, 1984: 189).

U međuvremenu se u Europi širila priča kako kolonizacija znači civilizaciju, a da hrabri kolonizatori u dalekoj Africi omogućuju domaćem narodu da stvori bolji život. Kao i izrabljivanje, takvu su propagandu uredno provodile sve imperijalističke sile (Davidson, 1984: 189).

Na teritorijima Južne Rodezije, Sjeverne Rodezije, Njase i Kenije te portugalskim teritorijima u zapadnoj Africi i Kamerunu i dijelovima Konga djelovale su spomenute kompanije koje su zakupljivale velike teritorije u koncesije. Bio je to prostor koji je naseljavalo više stotina tisuća Afrikanaca, a tom mnogobrojnom narodu je, osim nametnutog rada, oduzeta i sva zemlja pomoću koje su tijekom povijesti prehranjivali svoja plemena i obitelji. No ni tu ne prestaju grubosti kolonizatora, mnogi su Afrikanci bili protjerani u domorodačke rezervate, a drugi su pak ostavljeni na svojim smanjenim zemljištima plaćajući porez kao uljezi u tuđoj zemlji (Oliver, Fage, 1985: 184).

Za prosječnog se Afrikanca stanje dodatno pogoršava poslije Prvoga svjetskoga rata. Iako dolazi do napretka u borbi za prava Afrikanaca u Europi, prosječni Afrikanac to nije osjetio. Radnici su radili u poluropskim uvjetima. Iako se prisilni rad u teoriji smanjio, kolonijalne vlasti domislile su se novom načinu poticanja rada. Za svakoga tko nije mogao dokazati kako je barem tri mjeseca godišnje radio kao nadničar morao je plaćati

deset šilinga „poreza na rad“. I općeniti godišnji porez sada je bio u novcu, a kako bi ga mogao platiti afrički je seljak morao raditi za Europljane (Davidson, 1984: str. 195.). Mnoge se snažne muškarce pokušalo uključiti u

Preživjeli članovi plemena Herere

europski industrijski sustav, ali tek kao ne kvalificirane i potplaćene radnike. Oni su iseljavani bez svojih supruge i djece te je velik broj obitelji bio trajno uništen. Iako su se ovakve situacije događale u cijeloj Africi, najgore je ipak bilo na njezinu jugu (Davidson, 1984: 196).

Tamo su već 1910. južnoafričke kolonije spojene u jedan britanski dominij. Tada je svim Afrikancima oduzeto pravo na posjede pa i naseljavanje u osamdeset i osam posto čitavog teritorija. Čak i 1973. vidimo istu situaciju, samo što su tada domorodački rezervati pretvoreni u bantustane u kojima su Afrikanci, barem u teoriji, vodili sami svoje poslove (Davidson, 1984: 190).

Utjecaj islama na Afriku

Iako odudara od teme, smatram potrebnim ukratko navesti i utjecaj islama na afričko stanovništvo. On nam je posebno zanimljiv usporedimo li ga s europskim utjecajem iz istoga razdoblja.

Islam je bio jedan od rijetkih činitelja konstruktivna preobražaja koji je vanjska civilizacija dala Africi. On je pomogao mnogim Afrikancima prebroditi etničke sukobe, razviti nove načine trgovanja i novčanog poslovanja te organizirati nove oblike samouprave.

Doduše, negdje se primio i kao negativan činitelj, pa se tako na pojedinim područjima rađa oligarhijski despotizam, dolazi do robovskog rada i širenja trgovine robovima. Razlog takvim razlikama u prihvaćanju islama jest što se on prilagođavao domaćim svjetonazorima i vjerovanjima. S druge strane, na primjeru kršćanstva vidimo kako je nepostojanje takvih ustupaka dovelo do njegova beznačajnog uspjeha na tlu Afrike (Davidson, 1984: 200).

Sukob uljepšavanja i stvarnosti

Iako su povjesničari, u obrani kolonijalizma, često željeli pokazati kako je Afrika kolonijalizmom dobila moderno uređenje koje im je bilo prijeko potrebno kako bi mogli opstati u suvremenom svijetu, istina nije tako jednostavna.

Europski pioniri na afričkom tlu

U predkolonijalno doba Afrika je bila podijeljena u ogroman broj malih i slabih državica označenih slabim upravama i čestim ratovima. Kolonizacija donosi veliki pomak ustrojivši velike države i modernu upravu u njima. No to nije činila zbog svojih šticećenika, a to vidimo i u mnogim nelogičnostima te podjele.

Golema područja Konga uvrštena su u jedan sustav, unatoč mnogim nepogodnostima za stanovništvo, dok su međusobno ovisna prostranstva zapadne Afrike razmrvljena u niz manjih kolonija. Naprotiv, možemo reći kako je kolonizacija kao jedinu posljedicu imala razaranja i uništenje zatečenih društava i struktura.

Bijeli se čovjek pokazao moćnim u uništavanju, no izrazito nemoćnim kada je nešto trebao ponovno sagraditi. Postiglo se samo produbljavanje teške krize promjena i preobražaja Afrike koja je započela već u predkolonijalno doba. Jedinu pozitivnu stranu možemo naći u tome što je nova vlast ipak otvorila, iako rijetka i neznajčajna, vrata u svijet inače izoliranoj Africi (Davidson, 1984: 204).

Mnogi su povjesničari pridodali kolonijalizmu i ulogu graditelja nacija i jedinstva afričkih naroda. No, iako je istina da su Afrikanci bili razdjeljeni u mnogobrojna plemena, dolazak Europljana potaknuo je i klasnu segregaciju i dodatan razdor između vladajućeg sloja plemena koja surađuju s okupatorom te potlačenih tradicionalnih masa. Nadalje, često su i sami Europljani poticali razvijanje iskrivljenog oblika *tribalizma* kako bi spriječili stvaranje panafričkog jedinstva, a dokaz toga najjasnije vidimo u Južnoafričkoj Republici (Povijest 15, 2008: 600).

Veliki problem nalazimo i u tome da je Afrika razdjeljena među europskim silama na način da su granice dijelile tradicionalne plemenske tvorevine i gospodarske cjeline. Takva podjela trajno je oštetila afrički narod, a od utjecaja Europljana uspjela se sačuvati jedino Etiopija zadržavši svoju neovisnost tijekom ovoga razdoblja (Povijest 15, 2008: 601).

Za obrazovanje pak moramo reći da je bilo rijetko, većini nedostupno, prožeto predrasudama i netočnim podacima te nije koristilo stvarnom kulturnom prosvjetovanju. Domaći se narod podučavao kako potječe od Gala te kako su inferiorni Europljanima. Tek se malobrojna elita školovala u inozemstvu, a kasnije su postali istaknuti borci za prava Afrikanaca (Davidson, 1984: 205).

Kolonijalne vlasti nisu imala sredstva kojima bi organizirali široko školovanje lokalnoga stanovništva. No to ipak čine misionari koji šire kršćanstvo, ali i određena praktična znanja koja su domorodcima koristila u kontaktu s došljacima. Često su u tom procesu obrazovali domorodačko stanovništvo tako da i ono kasnije može prenositi stečeno znanje i vrijednosti (Oliver, Fage, 1985: 188).

No, unatoč djelomično pozitivnog utjecaja misionara, posljedica kolonizacije bilo je krajnje osiromašeno društvo nakon odlaska kolonizatora. Pomogli su srušiti staro društvo, no nisu uspjeli izgraditi novo i time su trajno upropastili Afriku (Davidson, 1984: 206).

Borba za prava Afrikanaca i rađanje panafričke ideje

Početno razdoblje kolonizacije obilježava negativan odnos Europljana prema domorodcima koji bivaju svedeni na razinu životinja. S vremenom se razvija odnos prema Afrikancima te on postaje sve složeniji. Postupno se profilira i skupina Europljana koja se zalaže za prevrednovanje nametnutih predrasuda o Afrikancima, a i sami Afrikanci školujući se u Europi razbijaju takve predrasude te započinju s borbom za svoja prava.

Prvi stvarni problemi za afričko društvo i gospodarstvo počinju nakon 1870. Africi su, kako bi nastavila svoj razvoj i neovisnost u svijetu radikalnih ekonomskih i društvenih potreba, bili potrebni novi sustavi. Sve vrednote njezinih starih sustava, njihova moralna snaga, humanizam, naglašavanje čovjekova duhovnog bića možda su i mogli opstati u novom sustavu, no nisu bili sposobni suočiti se s naglim i rušilačkim izazovom industrijske proizvodnje. Novi im sustav nije dao vremena za prijelaz struktura iz jednoga svijeta u drugi (Davidson, 1977: 225).

Umjesto toga dobivaju kolonizaciju te jaku prisutnost i utjecaj europskih sila koje Africi onemogućuju bilo što više od samoga preživljavanja. No Afrikanci se i dalje razvijaju, čak i u uvjetima kulturnog genocida (Davidson, 1977: 226).

Određeni začetak promjene odnosa prema kolonijama možemo vidjeti u razmišljanjima Alberta Sarrauta koja iznosi u svome djelu *Oplemenjavanje francuskih kolonija*. Njegovu je doktrinu dodatno razvio Ormsby-Gore koji tvrdi kako ekonomski razvitak Afrike mora počivati na razvitku domorodačkog stanovništva. To bi podrazumijevalo razvoj zdravstva, prosvjete te poljoprivrede, a to bi omogućilo svakom Afrikancu da uzdigne zdravu obitelj i da poveća razinu kvalitete života. Takvo stanje omogućilo bi da Afrikanci postanu proizvođači za svjetsko tržište, ali isto tako i potrošači uvezene robe. No, moramo napomenuti kako ovo još uvijek nije bio plan proizašao iz humanosti njegovih zagovornika, on je prvenstveno plod prosvijećenog koristiljublja (Oliver, Fage, 1985: 194).

Postupno se u kolonijama potiče biranje vlastitih predstavnika u zakonodavnim vijećima, a time ih se hrabrilo i u zahtjevima za stjecanjem neovisnosti, a takvo stanje najjasnije vidimo u razdoblju između dvaju

Propaganda u vidu postera koji potiče kolonizaciju

svjetskih ratova (Oliver, Fage, 1985: 197).

No i dalje sve važnije poteze u razdoblju međuraća poduzimaju Europljani. Afrikanci u ovome razdoblju nisu zauzimali odgovornije položaje u afričkim zemljama, čak je i drevna Etiopija pala pod Italiju. Za interese Afrikanaca borili su se jedino misionari koji su pokušavali dodatno razviti prosvjetu. Upravo će zahvaljujući njihovoj pomoći s vremenom izrasti nova generacija Afrikanaca sposobna upravljati novom Afrikom. A upravo je ta činjenica najvažnija za Afriku u međuraću (Oliver, Fage, 1985: 199).

Europski monopol nad industrijom uništio je u ovom razdoblju brojne lokalne obrte. Ističe se tako nekad razvijen zanat proizvodnje kositrenih i brončanih predmeta koji je do 1923. potpuno presahnuo. Tijekom dvadesetih godina slično se dogodilo s gotovo svim afričkim obrtima (Davidson, 1984: 196).

No unatoč brojnim zaprekama i predrasudama koje su se o njima širile, Afrikanci se postupno uspijevaju izboriti za svoju kulturu te ju iznose na svjetlo dana. Za rehabilitaciju crnačke kulture borili su se i istaknuti mislioci Europe poput Sartrea, Picassa, Modigliania, Gidea i drugih. Upravo su intelektualci Europe i Afrike dali veliki doprinos razvoju afričke kulture i njegovom izlasku u svijet omogućivši time da se razbiju stoljetne predrasude. Upravo je ovakav dijalog dvaju kultura omogućio da afrička težnja za neovisnošću ne preraste u krvavi sukob između rasa na tlu Afrike (Marčetić, 1981: 8).

A ne smijemo zanemariti ni da je dio bijelih doseljenika želio normalnu suradnju i ravnopravno supostojanje između dviju rasa. Oni se protive rasnoj segregaciji te postaju i sami protagonisti u borbi za ravnopravnost rasa, a vremenom i za kulturni preporod i nacionalno oslobođenje kolonija (Marčetić, 1981: 9).

Zanimljivo je i pitanje afričkoga nacionalizma. Njega su predvodili intelektualci, no kako bi bili u doticaju s tradicijom, oni se nisu mogli pozivati na stvaranje modernih država i nacija kada su za tradicionalnu Afriku karakteristični tek rodbinski, klanovski i klasni odnosi. Iz te specifične potrebe nacionalizam s vremenom stvara ideju panafricanizma (Povijest 15, 2008: 602).

Intelektualcima najveći problem predstavlja zadržavanje pojedinih aspekata nametnutih im modernih država.

Iako su one neosporan produkt neželjene kolonizacije, nisu se mogla ignorirati ograničenja povratka tradicionalnim normama. U takvim okolnostima postkolonijalne

države prisiljene su oslanjati se na kolonijalnu državu (Povijest 15, 2008: 602).

Dvadesetih godina prošloga stoljeća u Americi i zapadnoj Indiji javlja se pokret među crncima kojemu je cilj rehabilitacija ljudske ličnosti i dostojanstva povezana sa zahtjevima za društvenom, kulturnom i političkom ravnopravnošću s bijelcima.

Gotovo istovremeno i u Parizu se formira grupa mladih intelektualaca iz Afrike koji proučavaju vrednote pretkolonijalne Afrike južno od Sahare. Ističući te vrednote, suprotstavljaju ih vrednotama Zapada, a ta ideologija budi svijest afričkog stanovništva te stvara uvjete za njegov kulturni preporod.

Takvim sustavnim znanstvenim istraživanjem afričke kulture rađa se neofrička kultura koja predstavlja svojevrsnu sintezu tradicionalnog afričkog te zapadnog stvaralačkog duha. Svijet upoznaje afričku skulpturu, afrički ritam, narodnu poeziju te pisana književna djela. Možemo reći da svijet upoznaje kulturni izraz Afrike koji je svjedok razvijene afričke kulture.

Ovakav razvoj ne pogoduje doktrini imperijalističkih sila koje su tvrdile kako Afrikanci nisu sposobni stvarati vlastitu kulturu, nego samo reproducirati kulturu kolonizatora. No prodor afričke kulture u svijet jasno demantira takvu doktrinu.

Drugi svjetski rat do kraja razbija mit o europskom humanizmu te pokazuje kako silne imperije koje su vladale Afrikom nisu nepobjedive. Tako Afrikanci dolaze i do spoznaje kako mogu i moraju svoju slobodu izboriti sami. Boreći se na strani svojih imperijalnih sila, kolonije su morale dobiti zaslužno priznanje te to dodatno razbuktava otpor njezina naroda i želju za slobodom i samostalnošću (Marčetić, 1981: 9).

Upravo europska vladavina Afrikom stvara panafricanizam kao pokret za rasnu ravnopravnost u Africi, koji postaje i ideologija nacionalista koji se bore za neovisnost svojih zemalja. Panafricanizam se brižno razvijao u međuraću, a nakon Drugog svjetskog rata mogao se i ostvariti. Sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu potiče afrički društveno-ekonomski i politički razvitak te se stvara stanje koje zahtijeva promjene. Na Petom panafričkom kongresu 1945. marksistički afrički intelektualci u prvi plan stavljaju osvajanje političkih vlasti u kolonijalnim zemljama (Marčetić, 1981: 10).

Prikaz pobjede Etiopljana nad Talijanima

Prikaz belgijskog kralja Leopolda II. kao ugnjetavača domaćeg stanovništva

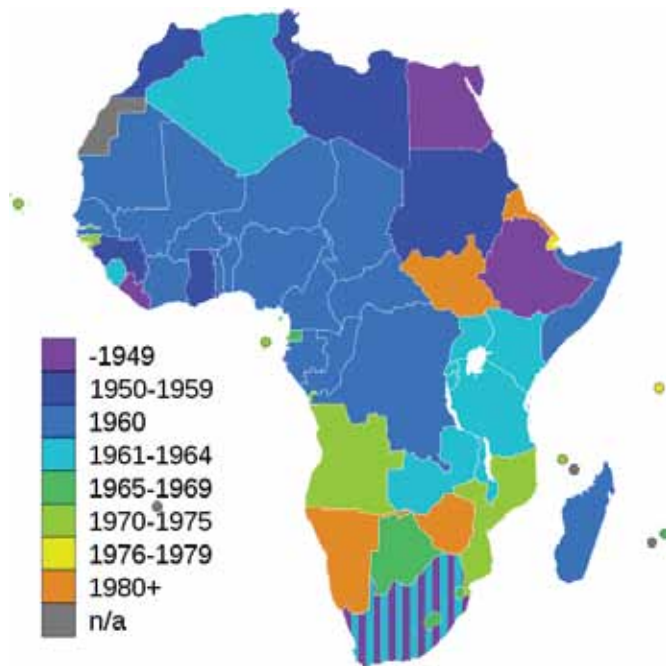
Afrika nakon kolonijalne vlasti

Nakon Drugog svjetskog rata europski imperiji propadaju, a njihove kolonije diljem svijeta vode borbu za svoje osamostaljivanje. U tim borbama sudjeluje i Afrika, a ovdje ćemo razmotriti samo začetak toga procesa.

Prva svoju neovisnost stječe Gana 1957. pod vodstvom Nkrumaha, a nedugo potom i Gvineja pod vodstvom Turea. Taj se proces ubrzano širio tako da je do 1961. većina afričkih zemalja ostvarilo neovisnost (Marčetić, 1981: 10).

Svi ovi događaji rezultiraju i Poveljom afričkog jedinstva donesenoj u svibnju 1963. na konferenciji vlada trideset i dviju neovisnih afričkih država. Ona sadrži i odluku o osnivanju organizacije pod nazivom Organizacija afričkog jedinstva čiji je cilj unaprijediti jedinstvo i solidarnost afričkih zemalja te braniti njihov suverenitet i iskorijeniti sve oblike kolonijalizma (Marčetić, 1981: 11).

Afrički kontinent iz kolonijalizma izlazi s politički nestabilnim državama, institucijama i kulturnim profilima te načinom proizvodnje. Sve to ukazuje koliko je duboka rana ostavljena Africi iz razdoblja kolonijalizma (Povijest 15, 2008: 600).

Dekolonizacija Afrike

Zaključak

Kao zaključak nameće nam se kako je Afrika još jedan primjer na kojem su europski imperiji poremetili prirodno stanje stvari te nametnuli svoju vlast, ali i kulturu domaćem stanovništvu. Budući da su u kolonizaciji imali već veliko iskustvo, nametanje uprave teklo je brzo i bez većih problema. No zanimljiviji je kulturološki genocid i doktrina crnačke kao niže rase koja ga je omogućila. Unatoč svoj propagandi koju su vršili u Europi te izrabljivanju koje su vršili u Africi, s vremenom se profilira malen sloj europskih intelektualaca, ali i afričkih, koji su se uspjeli domognuti visokog školovanja, koji brane prava Afrikanaca. Takav razvoj događaja pogoduje stvaranju ideje panafricanizma koji s vremenom oslobađa afričke zemlje od okova kolonijalizma. No to je tek početak razvoja afričkih država, a posljedice koje je kolonijalizam ostavio još uvijek razdiru afričko društvo.

THE IMPACT OF EUROPEAN COLONIZATION ON AFRICAN SOCIETY AND CULTURE

by Nikica Torbica

Africa is a continent that is experiencing the final phase of European colonization. It entirely conquered in the last few decades of the nineteenth century, and its nations were subdued and reduced to the level of animals. Colonists approached the division of Africa with caution, but with already vast experience. That is precisely the point where we can find the reason for such a rapid and successful administrative and economic, and somewhat slower cultural subduction of the African population. Such an approach by the Europeans will mark the Africans throughout the colonial period, but it's devastating impact is seen even today.

Literatura

1. Davidson, Basil, 1977. *Genij Afrike: Uvod u kulturnu povijest*, Stvarnost, Zagreb.
2. Davidson, Basil, 1984. *Afrika u povijesti: teme i osnove razvoja*, Globus, Zagreb.
3. Maretić, Nikola, 1981. *Voljena Afrika: Stvaralaštvo i život Afrike*, Školska knjiga, Zagreb.
4. Oliver, Roland; Fage, John, 1985. *Kratka povijest Afrike*, Školska knjiga, Zagreb.
5. *Povijest 15: Kolonijalna carstva i imperijalizam: (1871. – 1914.)*, 2008, Europapress holding, Zagreb.